

"Aç Kapıyı Bezirgan Başı" Geçmişten Günümüze

Kapılar

Bir yerden bir yere
girerken ya da çıkarken
kullanılan en temel şeydir kapı.
Temel biçimini korumuşsa da
binyıllar içinde farklı biçimlerde ve
işlevlerde karşımıza çıkıyor.

Kapılar, farklı sınıflara ayrılıyor. Sözelimi, bulundukları yere göre iç kapı, dış kapı, bahçe kapısı, garaj kapısı gibi adlar alabilirler. Bir diğer sınıflandırmaysa kapıları işlevlerine göre ayırmak. Buna göre, banyo kapısı, mutfak kapısı, sokak kapısı gibi adlar alabiliyorlar. Bir diğer adlandırmaysa kullanılışlarına göre. Bunlar arasında da çarpma, sürme, döner ve asma kapılar yer alıyor. Kimi zaman kapıları adlandırırken yapıldıkları malzemenin adı kullanılıyor. Böyle olunca da demir kapı, ahşap, plastik kapı gibi adlar alabiliyorlar.

Kapıların en önemli işlevi, giriş çıkışı sağlamak. Bunun yanında bir yeri ya da orada bulunanları çevreden ayırmak gibi bir görevi de var. Bu anlamda kapılar bir ayrımın simgesi. İçerdekiler ve dışarıdakiler kavramı, tümüyle kapının ne tarafında olduğunuzla ilgili. Bunun yanında kapıların kilitlenebilmesi de bireyselliğin gelişimi ve mal sahibi olma açısından önemli bir yer tutmuş. Çünkü bir kapı, birilerini içeri sokmaya yaradığı gibi, istenmeyenlerin de dışarıda kalmalarına hizmet eder.

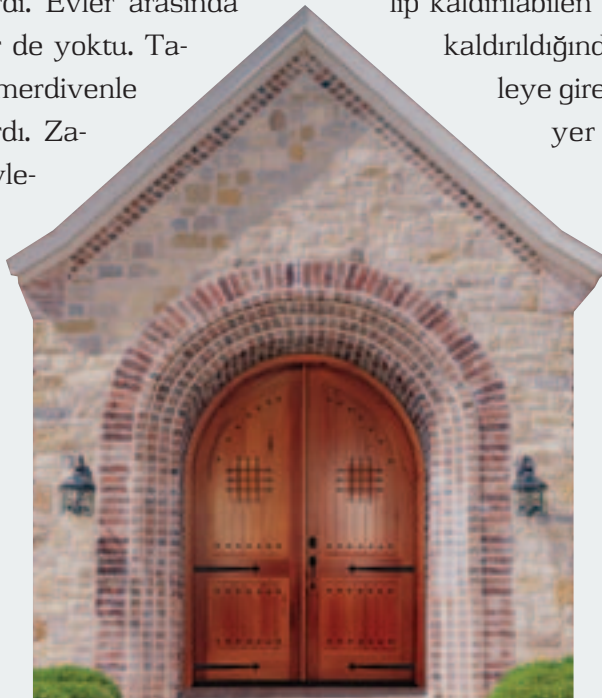
Tarihte bilinen ilk yerleşimlerden biri olan Çatalhöyük'te ilk evleri ve dolayısıyla ilk kapıları görüyoruz. Ne var ki Çatalhöyük evlerinin kapıları bizimkilerden farklı, çünkü bu kapılar evlerin tavanında bulunuyor. O dönemlerde Çatalhöyük'lüler, savunma amacıyla evleri boşluk bırakmaksızın birbirine yapışık yapıyorlardı. Evler arasında sokak ya da başka geçitler de yoktu. Tavanlarda bulunan kapılara merdivenle çıkıp, çatılarda dolaşıyorlardı. Zamanla kentler geliştikçe evlerin yapıları belirginleşti ve kapılar günümüzde bilenen biçimlerini almaya başladılar. Bu dönemde kentlerin çevresi korunma amacıyla surlarla çevriliyordu. Kale biçimindeki bu kentlerde kapılar birkaç amaca hizmet etmek için yapıldı. Bir kuşatma sırasında sıkı sıkıya kapatılan kapılar düşman saldırısına dayanmak

zorundaydı. Ayrıca, kapıların hızlı giriş çıkış sağlamak için çabuk açılıp kapanan bölümleri de olmalıydı. Büyük kapıların içine yapılan ve kolayca açılan daha küçük kapılara "kuzuluk kapısı" denirdi. Kimi zaman da kaleyi çevresindeki araziden ayıran bir hendek kazılır ve içeri giriş çıkış için indirilip kaldırılabilen bir kapı kullanılırdı. Bu kapı

kaldırıldığında istenmeyen hiç kimse kaleye giremezdi. Kapıların iki yanında

yer alan savunma kuleleriyle kapının savunması da güçlendirilirdi. Kimi zaman asıl kapı demir parmaklıklarla korunur, kimi zaman da açılıp kapanan bir köprüyle güvenceye alınırdı. Eski kale kapılarının kimilerindeyse kapı gibi görünen sahte bölmeler bulunur, asıl giriş çıkışlar gizlenmiş başka kapılardan yapıldı. Kent surlarındaki kapılar, o kapının ne iş için

kullanıldığına göre adlandırılırdı. Sözelimi bugün İstanbul'un Kumkapı, Ahırkapı gibi semtleri böyle bir adlandırmanın izlerini taşır. Surlarla çevrili kentlerin kapıları, içeri giren çıkanların kontrol edilmesini de sağlardı. Kapıda görevli bekçiler istenmeyen kişileri içeri sokmaz, gizlice kaçmak isteyenleri de dışarı bırakmazdı. Böyle büyük, ana kapılara "cümle kapısı" adı verilirdi. Bu kapıların yanında bir de yalnızca üst sınıf yöneticilerin kullanabildiği kapılar bulunurdu. Buraları yalnızca kral, kraliçe, padişah gibi yöneticiler özel günlerde, büyük törenler sırasında kullanırdı. Ateşli silahların gelişmesinden sonra kent savunmasında surların işlevini yitirmesi, kapalı kentleri tarih sahnesinden sildi. Eski surlar ve burada yer alan kapılar yalnızca birer tarihi eser olarak korundu. Günümüzde sınırlarda giriş çıkış yapılan yerlere kapı denilmesi de surlarla çevrili kentlerden günümüze kalmış bir alışkanlıktır.

Binalardaki kapılarsa yıllar içinde çeşitlendi, zenginleşti. Kapılar yapıların biçimine, dolayısıyla o toplumun yaşadığı coğrafyaya ve kültüre ait ipuçları veriyordu. Sözelimi, özel yaşamın gizli kalmasının tercih edildiği yerlerde önce avluya açılan çift kanatlı bir avlu kapısı bulunurdu. Bu kapıdan

içeri girenler avluyu geçip evin içine giren iç kapıya ulaşırdı. Bu kapıların üzerinde ev sahibinin birinin geldiğini duyması için ağır tokmaklar ya da çingiraklar bulunurdu. Avludan girmek isteyenler, kapıların üzerindeki bu tokmakları ya da çingirakları çalarak geldiklerini duyururlardı. Günümüzde evlerimizde kullanılan kapı zillerinin ilk biçimleri bu tokmaklar ve çingiraklardı. Eğer evlerin çevresinde yüksek duvarlarla çevrili bir avlu değil de bir bahçe varsa, bu kez de bir bahçe kapısı karşılardı sizi. Tahtadan ya da demirden, parmaklıklar şeklinde yapılan bahçe kapıları hem bahçeye giriş çıkışı kolaylaştırır hem de hayvanların bahçeye girmesini engellerdi. Yaşanan iklimin sıcak ya da soğuk olması da kapıların boyutlarını belirlerdi. Soğuk iklimlerde ısı kaybının olmaması için kapılar daha dar yapıldı. Dar ka-

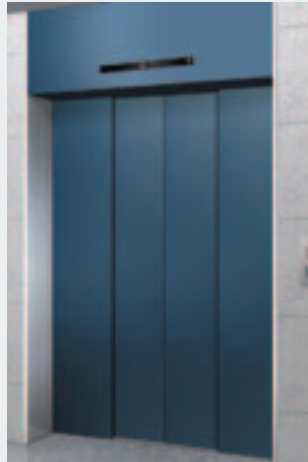
pılar, aynı zamanda tehlike anında kolay savunulur kapılardı. Aynı anda iki kişinin yan yana geçemeyeceği bir kapıyı savunmak da kolaydı.

Teknolojinin gelişmesi, mimari alanda birçok atılımlar yapılmasına neden oldu. Bu durum, kapıların da gelişmesine ve çeşitlenmesine yol açtı. Yeni gelişen malzemelerle tasarlanan kapılar olduğu gibi, yirminci yüzyılın yaşam biçimi insanları çok çeşitli kapılar kullanmaya itti. İnsanların kentlere göç etmesinin ardından gelen apartman yaşamı, dar alanlara çokça şey sığdırmayı gerektiriyor. Sürgülü kapılar ya da akordeon kapı adı verilen katlanabilir kapılar bu dönemde ortaya çıktı. Kolayca yana kayabilen ya da duvarın içine girerek odada yer kaplamayan bu kapılar yer sıkıntısı çekenler için oldukça kullanışlı. Dükkânların vitrinlerinin görülebilmesi için en sık kullanılan kapılardan biri camlı kapılar. Hatta tümüyle camdan yapılan kapılar bile var. Günümüzde sıkça karşımıza çıkan kapılardan biri de döner kapı. Döner kapılar "her zaman açık, her zaman kapalı" işleviyle büyük kullanım kolaylığı sağlıyor. Çokça giriş çıkış yapılan yerlerde, sözgelimi otel ya da lokanta girişlerinde kapının açılıp kapanması içerideki sıcak havanın soğumasına neden olabilir. Bu nedenle içeri giriş çıkışı kolayca sağlayan ama soğuk havanın içeri girmesine izin vermeyen döner kapılar çok kullanışlı olabiliyor. Kişilerin iterek çevirdiği döner kapıların yanında, bir motor yardımıyla kendiliğinden dönen döner kapılar yapılar da kullanılıyor. Özellikle alışveriş merkezleri gibi büyük yapıların girişlerinde gördüğümüz bir diğer kapı türü de, bir algı-

yıcı yardımıyla kendiliğinden açılıp kapanan çift kanatlı otomatik kapılar. Alışverişten sonra insanların ellerinin dolu olacağını düşünen uzmanlar, itmeye ya da çekmeye gerek duymadan kendiliğinden açılan bu kapıları geliştirmişler.

Aslında bir kapının nasıl olacağı, nerede kullanılacağı ya da hangi malzemeden yapılacağı tümüyle insanın düş gücüyle sınırlı. Geçmiş çağlarda iklim, savunma gereksinimleri, kullanım kolaylığı gibi kapıların biçimlerini belirleyen öğelerin arasına, günümüzde estetik kaygılar, malzeme seçimi ya da mimari tasarımlar da giriyor. Bunlara ek olarak geçmişte bulunmayan, ama günümüzde özel olarak tasarlanması gereken kapılar da var. Sözgelimi, kullanıcıların güvenliğini ön plana çıkaran asansör kapıları, hava geçirmez ve basınca dayanıklı olması gereken uçak kapıları, otomobillerin giriş çıkışını algılayıp kendiliğinden açılıp kapanacak garaj kapıları ilk akla gelenlerden. Öyle görünüyor ki insanlık var oldukça yaşadığı yerlerdeki yapılara kapılar yapmayı sürdürecektir. Temel işlevi aynı olsa da gelecekte birçok yeni kapı görmeyi bekleyebiliriz.

Gökhan Tok